

1 เมษายน 2554

นโยบายเกี่ยวกับพันธุ์พืชของประเทศไทย

พันธุ์พืชเป็นฐานรากสำคัญของการทำการเกษตรและระบบอาหาร กล่าวกันว่าหากผู้ใดยึดครองพันธุ์พืชได้ ผู้นั้นย่อมครอบครองการเกษตรและอาหารได้

ในอดีต พันธุ์พืชอยู่ในมือของเกษตรกรโดยเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เกษตรกรจะกันส่วนหนึ่งมาเป็นเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกต่อในฤดูปลูกหน้า รวมทั้งแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านในชุมชนหรือระหว่างชุมชน

นโยบายพันธุ์พืชยุคแรก : เปลี่ยนบทบาทการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืชจากมือของเกษตรกรเป็นการพึ่งพาหน่วยงานของรัฐ

วัฒนธรรมและวิถีในการเก็บรักษาพันธุ์พืชไปปลูกต่อ (farmer saved seed) ดังกล่าวค่อยๆ หายไปเมื่อมีการตั้งสถาบันวิจัยการเกษตรระหว่างประเทศ ซึ่งสนับสนุนโดยธนาคารโลก เช่น สถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ (อิรี) สถาบันวิจัยข้าวโพดและข้าวสาลีนานาชาติ (ซิมมิท) เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งการเริ่มต้นโครงการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ของสถาบันวิจัยการเกษตรระดับชาติของประเทศไทยเอง เช่น กรมการข้าว สถาบันวิจัยข้าวโพดข้าวฟ่างแห่งชาติ โดยการจัดตั้งโครงการวิจัยดังกล่าวในระดับชาติได้รับความสนับสนุนและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสถาบันวิจัยการเกษตรระหว่างประเทศ ในรูปของโครงการวิจัยร่วม การแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ โครงการฝึกอบรมและดูงาน เป็นต้น

รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเชื่อว่าการเปลี่ยนพันธุ์พืชจากพันธุ์พื้นเมืองมาเป็นพันธุ์พืชที่รัฐบาลส่งเสริมจะทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เกษตรกรจะได้มีรายได้เพิ่มขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่จะดีขึ้น และภาคธุรกิจอื่นก็จะได้ประโยชน์ตามไปด้วย ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนพันธุ์พืชจากพันธุ์พื้นเมืองเป็นพันธุ์พืชที่ปรับปรุงขึ้นใหม่จะทำให้ต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้นก็ตาม

อย่างไรก็ตามเมื่อเกษตรกรเปลี่ยนวิถีการเกษตรมาพึ่งพาพันธุ์พืชจากหน่วยงานของรัฐ ปรากฏว่าหน่วยงานของรัฐกลับไม่สามารถรองรับการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรได้อย่างเพียงพอ เช่น ความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวของประเทศไทยสูงถึง 1,000,000 ตัน/ปี แต่หน่วยงานรัฐสามารถผลิตได้เพียง 60,000-80,000 ตัน/ปีเท่านั้น

หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ประเมินว่าการผลิตเมล็ดพันธุ์โดยรัฐเป็นแนวทางที่ด้อยประสิทธิภาพจำเป็นต้องโอนการดำเนินการดังกล่าวให้กับบริษัทเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ ทิศทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายเปิดเสรีและการแปรรูปกิจการของรัฐให้เป็นของเอกชนของธนาคารโลก และผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายของประเทศไทยเอง

นโยบายส่งเสริมการลงทุนพัฒนาพันธุ์พืชโดยบริษัทยักษ์ใหญ่การเกษตรและบริษัทข้ามชาติ

บริษัทเอกชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชโดยเริ่มต้นจากการนำเข้าพันธุ์ฝักเม็องหนาวจากประเทศจีน และได้หันเพื่อจัดจำหน่ายก่อน และต่อมาเมื่อศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติประสบผลสำเร็จในการพัฒนาพันธุ์ข้าวโพดสุวรรณ 1 จนเป็นยอมรับอย่างกว้างขวางจากเกษตรกรทั่วประเทศ บริษัทยักษ์ใหญ่การเกษตรของไทยและบริษัทข้ามชาติได้เริ่มต้นเข้ามาทำธุรกิจเมล็ดพันธุ์พืชไว้อย่างจริงจัง

นโยบายส่งเสริมการลงทุนและสนับสนุนการให้บริษัทเอกชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาของรัฐ ทำให้บริษัทเจริญโภคภัณฑ์ และบริษัทข้ามชาติ เช่น มอนซานโต้ คาร์กิล ไพโอเนียร์ แปซิฟิค ซินเจนทา สามารถผูกขาดเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดและ

การใช้เมล็ดพันธุ์พืชไร่ของไทย

ชนิดพืช	พื้นที่ (ล้านไร่)	การใช้ เมล็ดพันธุ์ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)	ลูกผสม (ไฮบริด) (%)	พันธุ์ผสมเปิด (%)	องค์กรหลัก
ข้าว	69.110	1,036,650	20,733	-	100	รัฐ
ข้าวโพดไร่	6.602	19,805	2,377	98	2	เอกชน
ข้าวฟ่าง	0.207	550	66	100	-	เอกชน
ทานตะวัน	0.168	330	119	100	-	เอกชน
ถั่วเหลือง	0.799	11,981	359	-	100	รัฐ
ถั่วเขียว	0.950	4,749	143	-	100	รัฐ
ถั่วลิสง	0.209	4,178	125	-	100	รัฐ
รวม	78.045	1,078,243	23,922			

พืชไร่หลายชนิดได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดภายในระยะเวลาไม่ถึงสองทศวรรษ โดยหน่วยงานของรัฐซึ่งเคยมีบทบาทในการผลิตเมล็ดพันธุ์เพื่อจัดจำหน่ายให้กับเกษตรกรในอดีตเปลี่ยนมาทำหน้าที่ในการสนับสนุนกิจการของบรรษัทเมล็ดพันธุ์ดังกล่าวแทน ในรูปของการสนับสนุนเชื้อพันธุ์สำหรับการปรับปรุงพันธุ์ และเป็นแปลงทดสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ทางการค้าของบริษัทต่างๆ แทน

ความสำเร็จในการผูกขาดพันธุ์พืชเกิดขึ้นเนื่องจากกลยุทธ์การพัฒนาและส่งเสริมพันธุ์พืชลูกผสม (ไฮบริดซีดส์) ของบริษัทเอกชน และหน่วยงานของรัฐด้วย เนื่องจากพันธุ์พืชลูกผสมเป็นพันธุ์พืชที่เกษตรกรไม่สามารถเก็บรักษาพันธุ์ไปปลูกต่อได้

นอกจากส่งเสริมบทบาทการลงทุนจนบริษัทเจริญโภคภัณฑ์และบรรษัทข้ามชาติสามารถผูกขาดเมล็ดพันธุ์พืช ข้าวโพด ข้าวโพดหวาน ข้าวฟ่าง และทานตะวันแล้ว เมื่อเร็วๆ นี้รัฐบาลไทยยังได้อนุมัติการส่งเสริมการลงทุน

แก่บริษัทไบเออร์ และบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวลูกผสมเพิ่มขึ้นอีกด้วย เชื่อว่าภายในไม่เกิน 2 ทศวรรษเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยจะถูกผูกขาดโดยบริษัทยักษ์ใหญ่และบรรษัทข้ามชาติเกือบทั้งหมด

มูลค่าการใช้เมล็ดพันธุ์พืชไร่ของไทย ปี 2550-2553

ปี	มูลค่าพันธุ์ผสมเปิด (ล้านบาท)	%	มูลค่าพันธุ์ลูกผสม (ล้านบาท)	%	มูลค่าตลาดเมล็ดพันธุ์รวม (ล้านบาท)
2550	62	3.95	1,504	96.05	1,566
2551	58	3.68	1,515	96.32	1,573
2552	57	3.38	1,629	96.62	1,686
2553	57	3.32	1,659	96.68	1,716

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มอุตสาหกรรม เมล็ดพันธุ์

กลุ่มอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ในประเทศไทย นำโดยสมาคมการค้าเมล็ดพันธุ์ไทย (ซึ่งมีสมาชิกประกอบไปด้วยเจริญโภคภัณฑ์ มอนซานโต้ ไทโอเนียร์ ซินเจนทา แอปซิฟิค อีสต์เวสต์ ซีดีส์ ฯลฯ) ได้ผนึกกำลังร่วมกับสมาคมเมล็ดพันธุ์แห่งประเทศไทย และสมาคมปรับปรุงพันธุ์ และขยายพันธุ์พืชแห่งประเทศไทย ผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อผลประโยชน์ของอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์เอง และเอื้ออำนวยให้ประเทศไทยเป็นฮับการผลิตเมล็ดพันธุ์ของเอเชีย โดยมีข้อเรียกร้องดังต่อไปนี้¹

- 1) ให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้สามารถส่งออกพันธุ์พืชสงวน เช่น พันธุ์ข้าว เป็นต้น ไปขายยังต่างประเทศได้
- 2) ให้จับกุมการละเมิดสิทธิการผลิตเมล็ดพันธุ์ลูกผสม ที่มีการนำเมล็ดพันธุ์พ่อแม่จากแปลงปลูกไปจำหน่ายภายใต้เครื่องหมายการค้าของตนเอง และนำมาขายตัดราคากับสินค้าของบริษัท
- 3) ให้มีการแก้ไขพ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 มาตรา 52 ที่กำหนดให้บริษัทซึ่งนำ “พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป” เพื่อการปรับปรุงพันธุ์ เป็นพันธุ์พืชใหม่ต้องขออนุญาตและต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ก่อน
- 4) เรียกร้องให้มีการส่งเสริมและใช้ประโยชน์จากพืชจีเอ็มโอ

ข้อสังเกตต่อข้อเรียกร้องของกลุ่มอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์

กลุ่มอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์เรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อผลประโยชน์ของตน โดยอ้างผลประโยชน์ของประเทศบังหน้า ดังนี้

¹ 3 สมาคมชี้ คำจำกัดความ “พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป” ทำให้สิ้นหวัง...ต่อการพัฒนาเกษตรประเทศไทย” เอกสารเผยแพร่สมาคมการค้าเมล็ดพันธุ์ไทย มีนาคม 2554 และบทบาท กรอ.ในการเร่งพัฒนาเมล็ดพันธุ์ไทย ในวิกฤตอาหารของโลก BRAINASIA COMMUNICATION 28 กุมภาพันธ์ 2554

1)กรณีการเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมาย เพื่อส่งออกพันธุ์พืชสงวน เป็นการดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจของตนโดยไม่

คำนึงถึงผลกระทบต่อเกษตรกรในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผลผลิตจากพันธุ์พืชพันธุ์ดีของไทยแต่ปลูกในต่างประเทศถูกส่งเข้ามาขายในราคาต่ำกว่าราคาเกษตรกรขายในประเทศ เป็นการหวังผลประโยชน์เฉพาะหน้าของบริษัทโดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อเกษตรกรส่วนใหญ่

2)กรณีการกล่าวหาเกษตรกรรายย่อย วิชาหูกิจชุมชน หรือผู้ประกอบการรายย่อยในท้องถิ่นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ลูกผสมว่าเป็นขโมยเมล็ดพันธุ์นั้น เป็นข้อกล่าวหาที่ไม่เป็นธรรม และสังคมควรตั้งคำถาม เนื่องจาก

หนึ่ง มีหลายกรณีที่พันธุ์พ่อแม่ของพืชลูกผสมที่ทำการผลิตในท้องถิ่นมีการพัฒนาสายพันธุ์จนมีลักษณะทางพันธุกรรมแตกต่างจากพันธุ์พ่อแม่ของบริษัท

สอง บริษัทเมล็ดพันธุ์มิได้นำเมล็ดพันธุ์พ่อแม่ไปขอรับการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ตาม พ.ร.บ.คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 เมื่อพันธุ์พืชเหล่านี้แพร่หลายไปสู่แปลงเกษตรกรโดยทั่วไป ผู้ที่นำพันธุ์พืชดังกล่าวไปปลูกและขยายพันธุ์ต่อจึงมิได้มีความผิดทางกฎหมาย แม้จะมีการตรวจสอบพบว่าสายพันธุ์พ่อแม่มีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนกันก็ตาม

สาม บริษัทเมล็ดพันธุ์ยักษ์ใหญ่และบรรษัทข้ามชาติที่ทำธุรกิจเมล็ดพันธุ์ต่างเคยได้รับเชื้อพันธุ์ (germplasm) รวมถึงพ่อแม่พันธุ์ลูกผสมจากหน่วยงานราชการของรัฐแบบได้เปล่าหรือซื้อในราคาถูก หรือได้มาอย่างไม่ถูกต้องผ่านการจ้างนักปรับปรุงพันธุ์ของรัฐมาเป็นพนักงานบริษัทของตน บริษัทเหล่านี้อ้างสิทธิในพันธุ์ที่ตนได้พัฒนาขึ้นจากพันธุกรรมที่เป็นเกษตรกรและสถาบันวิจัยสาธารณะครอบครองมาก่อนแทบทั้งสิ้น

สี่ บรรษัทข้ามชาติเหล่านี้มีกิจการขนาดใหญ่ที่ได้รับสิทธิการส่งเสริมการลงทุน ได้รับสิทธิพิเศษเกี่ยวกับภาษี และการสนับสนุนในรูปแบบอื่นๆจากรัฐ การเรียกร้องของกลุ่ม

บรรษัทเหล่านี้เป็นการเสริมสร้างความไม่เป็นธรรมให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรมากยิ่งขึ้นไปอีก

ห้า แทนที่จะดำเนินการตามข้อเรียกร้องของบรรษัทขนาดใหญ่ดังกล่าว รัฐบาลควรส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกร วิชาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการในท้องถิ่นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ลูกผสมให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ในสถานการณ์ที่บรรษัทข้ามชาติคือบุคคลานเข้าผูกขาดเมล็ดพันธุ์ กฎหมายป้องกันการผูกขาดไม่เคยถูกนำมาใช้ปกป้องเกษตรกร สถาบันวิจัยพันธุ์พืชของรัฐกำลังอ่อนแอและล่มสลายและสมาคมทางวิชาการกลายเป็นกระบอกเสียงของบรรษัทข้ามชาติขนาดใหญ่

3) กรณีการผลักดันให้มีการแก้ไข พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 เป็นความพยายามในการขยายการผูกขาดและต้องการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชทั่วไปโดยไม่ต้องขออนุญาตและแบ่งปันผลประโยชน์

หลักการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ในกรณีที่มีการนำทรัพยากรพันธุกรรมไปใช้ประโยชน์เพื่อการค้า เป็นหลักการทั่วไปภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเกษตรกร และชนพื้นเมืองประเทศโลกที่สามได้ต่อสู้เรียกร้องมานานกว่า 3 ทศวรรษ จนกลายเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่ประเทศต่างๆมากกว่า 100 ประเทศได้ให้สัตยาบัน

ขณะนี้ประเทศต่างๆที่มีความหลากหลายทางชีวภาพเป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศ เช่น บราซิล คอสตาริกา อินเดีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ฯลฯ ล้วนแล้วแต่มีกฎหมายเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์ทั้งสิ้น โดยอาจอยู่ภายใต้กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองพันธุ์พืช กฎหมายสิทธิบัตร หรือแยกออกไปเป็นกฎหมายฉบับหนึ่งก็ได้

การผลักดันให้มีการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชของสมาคมเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้บรรษัทเมล็ดพันธุ์สามารถเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพโดยไม่ต้องขออนุญาตและแบ่งปันผลประโยชน์จึงเป็นพฤติกรรมที่ส่งเสริมให้เกิด “โจรสลัดชีวภาพ” ที่คนทั่วโลกประณามุนันเอง

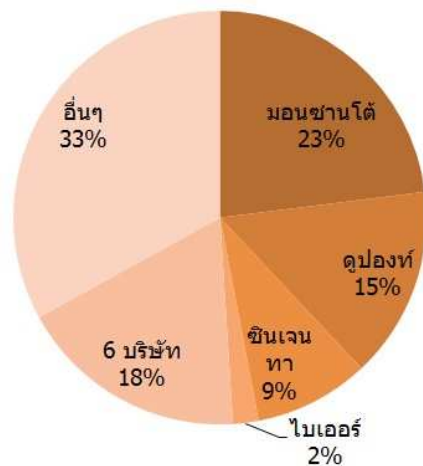
หากบริษัทเมล็ดพันธุ์เหล่านี้ประสบผลสำเร็จในการแก้กฎหมายดังกล่าว จะทำให้บริษัทเหล่านี้สามารถขอรับการคุ้มครองพันธุ์

พืชใหม่ และได้สิทธิผูกขาดพันธุ์พืชใหม่ได้ง่ายขึ้น เช่น สามารถนำเอาข้าวหอมมะลิไปปรับปรุงเพียงเล็กน้อยเพื่อให้เกิดข้าวหอมมะลีสายพันธุ์ใหม่ ก็สามารถได้สิทธิผูกขาดได้โดยง่าย เพราะไม่ต้องขออนุญาตและไม่ต้องตอบแทนผลประโยชน์ต่อสังคม

ไม่เพียงแต่ข้าวเท่านั้น แต่พันธุ์พืชอื่นๆที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหาร จะถูกบริษัทยักษ์ใหญ่การเกษตรนำไปปรับปรุงพันธุ์เพียงเล็กน้อยๆ แต่สามารถอ้างสิทธิเพื่อผูกขาดในสายพันธุ์เหล่านั้นได้โดยง่าย

4) การเรียกร้องให้มีการวิจัยและส่งเสริมการปลูกพืชจีเอ็มโอ จะทำให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารและเพิ่มการผูกขาดพันธุ์พืชให้มากยิ่งขึ้นไปอีก เนื่องจากพันธุ์พืชจีเอ็มโอที่ปลูกอยู่ในโลกปัจจุบันมากกว่า 80% เป็นของบรรษัทข้ามชาติเพียงบริษัทเดียว อีกทั้งผลการศึกษาล่าสุดในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ปลูกพืชจีเอ็มโอมานานนับตั้งแต่ปี 2539 พบว่าพืชจีเอ็มโอไม่ได้ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น อีกทั้งทำให้มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล²

ตลาดเมล็ดพันธุ์โลก 2550

² อ่านเพิ่มเติมจากเอกสารเผยแพร่ของมูลนิธิชีววิถี(BIOTHAI BRIEFING) เรื่อง ประสบการณ์ปลูกพืชจีเอ็มโอของสหรัฐฯ : ไม่เพิ่มผลผลิต เพิ่มการใช้สารเคมี, เมษายน 2554